

Martin Šteiner

AKULTURACIJA PREKMURSKIH SEZONCEV

Pregled sezonskega zaposlovanja

Celo tisočletje svoje zgodovine so prekmurški Slovenci preživeli pod Ogrsko. Življenje na robu te države jim je vtisnilo posebne duhovne, družbene in tudi gospodarske poteze. Ena izmed teh potez je sezonsko zaposlovanje. Vzrokov za sezonsko delo je več, glavni pa je prav gotovo ta, da je bila pokrajina med Muro in Rabo prenaseljena in nikakor ni mogla prehraniti vsega svojega prebivalstva.¹ Splošno velja trditev, da je za preživljanje petčlanske družine potrebno pet hektarjev zemlje.² To je seveda odvisno od reliefa, rodovitnosti tal in intenzivnosti obdelave. V Prekmurju je imela petčlanska družina povprečno samo 3,1 ha obdelovalne zemlje, zaradi agrarnosti pokrajine je prišla prenaseljenost še bolj do izraza.³ Na kvadratnem kilometru je živelo od 100 do 120 ljudi. V nekoliko boljšem položaju so bili tisti na Ravenskem in Dolinskem, kjer je zemlja boljša, vendar nastane problem takoj, ko pride do zakasnitve padavin, kar povzroči sušo in s tem manjši pridelek.

Zaradi sušnega podnebja je bilo okoli leta 1850 več slabih letin, tako so morali le na poljedelstvo vezani domačini poiskati kruh drugod. Manjše skupine so se napotile peš do vasi v okolici Zalaegerszega, Nagykanisze in Szombathelya, kjer so se s premožnejšimi kmeti pogodili za mlatev. Zaslužili so sedmo ali osmo mero namlačenega žita, ki jim ga je delodajalec pripeljal s konji na dom. Zaposlitev je trajala tri do štiri tedne, imenovali so jo mertük (madž. mertek - merica).⁴ Tako se je sezonsko začelo, kasneje so odhajali sezonci tudi ob ugodnejših letinah.

Ljudi za sezonsko delo je bilo vedno dovolj, saj druge možnosti za zaslužek ni bilo. Zemlja v Prekmurju je zelo razparcelirana, kar je posledica madžarskega običajnega dednega prava, po katerem imajo vsi otroci v družini enako pravico

do zemlje. Zaradi težkih razmer nihče ni bil sam sposoben prevzeti kmetije in izplačati deleža drugim dedičem, tako so si zemljo razdelili.

Najprej so hodili sezonci na delo le v času mlačve, nato tudi v času žetve, sezonsko se je raztegnilo na dva do tri mesece. Kmalu tudi to ni bilo dovolj in za pomlad in jesen so iskali dodaten zaslužek. Odhajati so začeli v Avstrijo na razna gradbena dela. V sezoni žetve in mlačve so se vračali na veleposestva. Za žetev in delo v Avstriji so dobivali plačo v denarju, za mlačev pa v naturi. Ženske so se lahko zaposlile samo na žetvi. Razlika med delom v Avstriji, ki so ga imenovali paraba, in poljskim delom, je v tem, da delavec na delo ni vezan, na žetvi pa se obveže za določen čas in dokler delo ni končano, ne dobi plače.⁵

Okrog leta 1880 se je na madžarskih veleposestvih pojavila sladkorna pesa, novo obliko zaposlitve so imenovali "repa". S tem so priložnost za delo dobile tudi ženske in celo otroci. V Avstriji so Prekmurci izvedeli za možnost ugodne zaposlitve v Ameriki. V začetku so odhajali posamezniki, kmalu pa so razni agenti po Prekmurju nabirali delavce za delo v Ameriki; za pot čez ocean ni bilo potrebno nobeno dovoljenje. Delo so si morali ljudje poiskati sami, pogosto so se obrnili na starejše izseljence, ki so jim pri tem pomagali, zato so se običajno koncentrirali na določenem področju. Takšen primer je mesto Betlehem v Pensilvaniji, kjer so izdajali tudi izseljenski list z naslovom Amerikanski Slovencov Glas; pisan je bil v prekmurščini. Najhuje je bilo, da so se v enaki meri kot moški izseljevale tudi ženske, in seveda: odhajali so mladi in zdravi. V Ameriki so ostali različno dolgo, nekateri tudi za stalno, drugi so se večkrat vračali, delali so večinoma v tovarnah in si z zaslužkom kar precej opomogli.⁶

Po 1. sv. vojni, ko se je spremenila politična situacija, se je odhod sezoncev na Madžarsko in v Ameriko zmanjšal. Da bi se problem zaposlitve omilil, je bila 15. junija 1920 v Murski Soboti ustanovljena Posredovalnica za delo. Odprle

¹ Ludvik Olas, Razvoj in problemi sezonskega zaposlovanja prekmurskega prebivalstva. Geografski zbornik. Murska Sobotica 1959, str.38.

² Rado Miklič, Sezonsko izseljevanje. Tehnika in gospodarstvo. Ljubljana 1939.

³ Ludvik Olas, n.d., str.38.

⁴ Ludvik Olas, n.d., str.41.

⁵ Prav tam.

⁶ Ludvik Olas, n.d., str.44.

so se nove smeri zaposlovanja, delavci so začeli odhajati v Francijo, Nemčijo in Vojvodino.⁷

Do druge svetovne vojne je bila Francija najbolj stalen odjemalec prekmurske delovne sile, zaslužek je bil neprimerno večji kot doma. V Franciji so v eni sezoni zaslužili 5500 dinarjev, doma pa v istem času samo 1800. Še boljši je bil zaslužek v Nemčiji, kjer je bil zaslužek ene sezone 7000 dinarjev. Gospodarska kriza je množično sezonsko zaposlovanje zaustavila. Nemci so začeli sprejemati tujo delovno silo spet šele leta 1937, svoje ljudi so pritegnili v industrijo, sezonce pa so zaposlili v poljedelstvu.⁸

V Nemčijo so odhajali sezonci tudi v času 2. sv. vojne. Takrat so začeli odhajati ponovno tudi na Madžarsko, ki si je prilastila Prekmurje in je na svojih pustah še vedno potrebovala pridnih rok.

Po 2. sv. vojni je odhajanje na delo v tujino začasno prenehalo, prebivalstvo se je zaposlovalo doma. V začetku 60. let pa so Prekmurci odkrili, da se da v sosednji Avstriji dobro zaslužiti z delom v gradbeništvu. Število sezoncev se je večalo iz leta v leto, množično so začeli odhajati tudi v Nemčijo in Švico. Po nekaj letih se je število sezoncev zmanjšalo, saj se je večina v tujini za stalno zaposlila. Sezonsko delo prekmurskih ljudi ni prenehalo do danes, nekateri hodijo na delo v Nemčijo in Švico, iz vasi ob meji pa odhajajo na delo v Avstrijo, največ ob večjih poljskih delih.

Nove kulturne sestavine v načinu življenja sezoncev

Prehrana

Za življenje človeka je prehrana temeljnega pomena. Posebno pomembna je pri ljudeh, ki težko fizično delajo; med te zagotovo sodijo sezonski delavci. Njihova prehrana je bila pogosto slabša, kot je zahtevalo delo, ki so ga opravljali.

"Prehrana je vsekakor v večji meri stvar okusa, hotenja in možnosti..."⁹ Hotenje in okus sta pri sezoncih nepomembna. Tudi če so možnosti omogočale boljšo prehrano, so pogosto

prevladali interesi raznih palirjev in kuharic, ki so sestavljali jedilnik.

"Paler se je najmre vsikdar lejko pomagao. Znižao je plačo delavcom, ali či to ni šlo, pa je s pomočjo svojih küharic krao. Da, čisto navadno po zakoni krao. Od gospoda je dobo pogojeno hrano: meso, mast, graj, melo, sol itd. Iz teh dobrin je telko vkradno, kelko so samo pridne küharice lejko zakrile pred očmi delavcov. Delavcom so pekle slab krüh i ga davale te, kda je postala skorja trda. To trdo skorjo so lepo pobrali, ešče bole posušili, zmleli i z njim krmili svinje gospoda palera. Lejko so krmile svinje včasi na marofi, če je gospod püsto, naj odira paler svoje delavce kak njemi je vola. Če pa tak nej šlo, pa so romale pune vreče krüšnih skoric domov, ali k trgovci. Da so pri samoj meli tüdi šparali je razumljivo... in delavci? Oni siromaki so se pritoževali, ka je krüh slab, ka so rezanci za nič, ka zvün staroga graja i krumpišov ne pade drügo v lonec."¹⁰

Kljub skromni prehrani so se našle jedi, ki so jih sezonci poskusili prvič, ali vsaj v večjih količinah kot doma, saj so prihajali iz revščine, kjer hrane ni bilo v izobilju.

Jedilnik na sezonskem delu na Madžarskem, se je zamenjal vsak drugi dan. En dan je bilo za zajtrk mleko (1/2 litra) in kruh, drugi dan pa prežganka in kruh. Če palir ni bil preveč pohlepen, so lahko pojedli dosti več kruha, kot bi ga doma. Za malico, ki je bila med deveto in pol deseto so dobili vodo in kruh, enako tudi popoldne.

Tudi kosila so bila vsak drugi dan različna. En dan golaž z mesom in krompirjem (prvič so poskusili madžarski golaž z ovčjim mesom), drugi dan rezanci zabeljeni z mastjo in posipani z makom. Redkeje so dobili rezance z marmelado, ki je doma niso uživali, pa tudi zabela, če je bila, je bila skromna. Za večerjo je bila običajno krompirjeva juha in včasih tudi prosena kaša. Kot pijača je največkrat služila voda. Vino so dobili izjemoma, so pa palirji vino in rum sezoncem prodajali. Sezonci na delu v Franciji so dobili mleko zastonj, ostalo hrano so si morali kupiti.

Šele sezonci po 2. sv. vojni so se seznanili s širšo paleto pijač, od različnih vrst čajev, vin in žganih pijač do piva, ki je postalo najbolj priljubljena pijača. Redkeje so pili brezalkoholne pijače, največkrat na delovnih mestih, kjer je bil

⁷ Ludvik Olas, n.d., str.45.

⁸ Miroslav Kokolj, Prekmurski Slovenci 1919-1941. Murska Sobota 1984, str.612-614.

⁹ Slavko Kremenšek, Obča etnologija. Ljubljana 1973, str.168.

¹⁰ Naši sezonski delavci. Novine, Murska Sobota, 15. 10. 1934.

alkohol prepovedan.

Jedilni pribor sezoncev je bil skromen, najprej so uporabljali porcije, ki so jih prinesli s seboj, kasneje so pribor kupili v tujini. Nekateri so na delu v Franciji že med vojnama uporabljali posodo iz porcelana (kozarce, sklede), doma pa so imeli še zmeraj lesene žlice in keramično posodo. V zahodnih državah so se sezonci prvič srečali z raznimi gospodinjskimi aparati in z moderno zasnovanimi kuhinjami. Vse to je imelo precejšen vpliv pri oblikovanju in opremljanju kuhinj doma. Nemalo gospodinjskih aparatov je bilo kupljenih v tujini.

V vsaki prehrani imajo posebno mesto začimbe, poživila in opojna sredstva. Uporaba začimb pri sezoncih je bila minimalna, največ so uporabljali sol, poper, papriko, spoznali so tudi pimet, ki ga doma še ni bilo. Na delu v zahodnih državah so se mladi sezonci srečali z mamili, vendar se je vse končalo pri poskušanju, nihče ni postal narkoman. Redki pa so tisti, ki se niso navadili kaditi, največ zaradi družbe. Kupovali so najcenejše cigarete.¹¹

Na svojem delu so se sezonci seznanili s tradicionalno prehrano predstavnikov različnih narodov, ki so jih srečevali in skupaj z njimi delali. Prisostvovali so raznim slovesnostim (krst, svatba, pogreb...), kar je povezano s pitjem in jemanjem hrane ob teh priložnostih. Skupaj so praznovali različne praznike, verske in državne, s tem so povezane praznične jedi, saj se tradicionalnost v prehrani nanaša predvsem na njen praznični del.¹²

Verski element v prehrani je bil - glede na to, da so prihajali z zelo vernega področja - slabo prisoten. Sezonci na madžarskih veleposestvih so na začetku pred jedjo skupaj molili. Počasi se je verska zavest spreminjala, molili so čedalje bolj poredko, zanimivo je, da posta sploh niso upoštevali.¹³

Prav prehrana je tisti element, ki je na sezonce naredil največji in najtrajnejši vtis. Če se je na sezonskem delu dobro jedlo, se je na vse druge težave pozabilo, pomembno je bilo, da ljudje vsaj lačni niso bili.

Bivališče

Že sama beseda bivališče nam asociira številne funkcije, ki jih združuje, saj zadovoljuje različne človekove potrebe. Sezonci so prihajali iz najrevnejšega okolja, kjer so bila bivališča - in vse, kar sodi zraven - urejena zelo skromno. Veliko jih tudi doma ni imelo svoje postelje, navajeni so bili spanja na pečeh in klopeh, slami in senu.

Na sezonskem delu so spoznali različne načine bivanja in različno urejena bivališča. Na Madžarskem so spali v hlevih na slami. V višini jasli so bila narejena skupna ležišča, ki so jih imenovali "priči", odejo je moral imeti vsak svojo.

Ponekod so spali na železnih posteljah, na katerih je bila slamarica. Bistveno boljše je bilo bivanje v Franciji, kjer so že imeli svoje sobe z električno energijo. Podobno je bilo pri tistih, ki so šli na delo v tujino po 2. sv. vojni.

Novi načini gradnje, drugačne vrste kritine (doma je bila večina hiš pokritih s slamo), notranja urejenost in opremljenost, vse to je naredilo na ljudi velik vtis. Pojavila se je želja po čem podobnem doma. Sezonci so s prislužnim denarjem gradili hiše, ali jih vsaj obnavljali. Gradili so kuhinje, kopalnice, dnevne sobe... in jih moderno opremljali. Vse je bilo pod velikim vplivom tujine, pač tako, kakor so tam videli. Pogosto so notranjo opremo - in to od štedilnikov, pohištva, zaves, do posteljnine in še česa - pripeljali iz tujine.

Z naglim izboljšanjem stanovanjskih razmer, se je v življenju teh ljudi marsikaj spremenilo, saj so prav stanovanjske razmere pomemben dejavnik pri "oblikovanju določenega načina življenja".¹⁴

Že samo obnašanje v novem domu je zahtevalo drugačno formo. Za hojo v stanovanju so pričeli uporabljati copate, konec je bilo s pljuvanjem po tleh, kopalnica v hiši je spremenila odnos do higiene. V številnih sobah je bilo dovolj postelj za vse, vendar so naenkrat družine postajale vse manjše, nekateri so ugotovili, da so zgradili prevelike hiše, s katerimi nimajo kaj početi.

Spremenil se je način ogrevanja, vse več se jih je odločalo za centralno ogrevanje. Ponekod so iz hiš izginila verska znamenja, v tujini so ljudje postali ateisti in na njihovih stenah ni bilo

¹¹ Ustno poročilo informatorjev.

¹² Slavko Kremenšek, n.d., str.170.

¹³ Ustno poročilo informatorjev.

¹⁴ Slavko Kremenšek, n.d., str.175.

več prostora za križe in razne nabožne slike.

Prav bivališče je tisto, ki je pod vplivom tujine najbolj vplivalo na spremembo načina življenja. Ljudje so hoteli živeti tako, ali vsaj podobno, kot so videli v tujini. Zaradi vpliva sezonskega se je tako kultura bivanja dvignila na precej višji nivo. Tudi velika mesta in moderni urbanizem so srečali v tujini. In kakor so od začetka bili z vsem impresionirani in navdušeni, se je polagoma oblikoval kritičen odnos do vsega, kar so videli; začeli so odkrivati slabosti in pomanjkljivosti.

Noša

Noša je vse tisto kar ljudje oblačijo, obuvajo, tisto s čim se pokrivajo, pa tudi osebna nega. Pri sezonskih delavcih je najpomembnejši vidik noše funkcionalni, družbeno izrazni pomen se začne uveljavljati šele po ureditvi osnovne finančne situacije, ko so si lahko privoščili boljše obleke in obutev, tudi z namenom, da se doma postavijo pred sorodniki in prijatelji. Vedno je imelo tisto, kar je bilo prineseno iz tujine, večjo veljavo.

Prvi sezonci so imeli obleko od doma, kupovali so poredkoma, in še to največ stare "cote". "Zlomljeni, ponižani se bomo prebijali po svetu, od Ljubljane prek Amerike do Avstralije, beračili za stare cote, jih pošiljali domov, jih prinašali, se oblačili v nje, šli celo k maši v njih."¹⁵

Na Madžarsko so vzeli s seboj hlače, srajce in spodnje perilo. Kot pokrivalo jim je služila kapa ali kakšen star klobuk. Obleka in oblačenje ni imelo velikega pomena, vseeno je bilo, v kaj so bili oblečeni, samo da je bila kakšna krpa. Podobno je bilo z obutvijo, ki je bila še bolj redka, tako so bili povečini kar bos. Obleko so prali sami ali ženske, ki so bile tudi na sezonskem delu. Prali so ob nedeljah, za prekuhanje so postavili velike kotle.

Telesni negi niso posvečali preveč pozornosti. Umivali so se zvečer po delu, pri pipi ali studencu blizu bivališča. Kopali so se izjemoma, če je bil v bližini kakšen ribnik. Lase so si strigli sami. Če je bil med delavci kdo, ki je znal striči in je imel celo strojček za striženje, pa je tisti prevzel vlogo frizerja. Nedelja je bila rezervirana tudi za britje, ker med tednom ni bilo časa. Tudi

ženske frizuram niso posvečale večje pozornosti. Lase so spletle v kito, s tem je bilo urejanje las končano. Na glavo so običajno povezale še ruto.¹⁶

Že v času med vojnami je bilo drugače s sezonci, ki so delali v Franciji in Nemčiji. Imeli so vsaj dva para obleke (ne nove), boljši par je bil za k maši, ter nekaj srajc, prav tako ne novih, najboljša je bila nedeljska. Gospodar jim je odstopil tudi kakšno kravato tako, da so bili z estetskega in funkcionalnega vidika kar dobro oblečeni in urejeni.

Nekatere tako rekoč minimalne spremembe glede oblačenja in telesne nege, so bile za Prekmurje prav revolucionarne. "V stiku s tujim svetom so se Prekmurci tudi na zunaj spreminjali. Ženske so se vračale domov brez kit in brez rut, z bubi frizuro in sodobneje oblečene, nekatere so nosile celo svilene nogavice in še kaj. To je hudo razburjalo srednjeveško provincialno duhovščino, videla je v takih pojavih začetek državi in veri nevarnega prevrata. In tako se je zgodilo, da je na ponovno energično intervencijo njihovega poslanca ministrstvo za socialno politiko sklicalo v Murski Soboti konferenco, na kateri so obravnavali te alarmantne spremembe. Navzoči kanonik in župniki so se bridko pritoževali, da se njihovo verno ljudstvo, ker hodi v svet, očitno spreminja. Povedali so, da so se prekmurske kmetice spozabile celo do svilenih nogavic in kar je še zraven svilenega, kakor so vse to nesporno ugotovili."¹⁷

Po vojni so delavci na delu v Avstriji, Nemčiji, Švici kupovali vso obleko, perilo, pokrivala, obutev in tudi delovne obleke (če jih niso dobili). Sprva jih moda ni zanimala, še so bili navajeni iskati poceni stvari, različne razprodaje in prodajalne z rabljenimi oblekami so bile njihov cilj. Z leti se je to spremenilo, zaslužek je bil razmeroma visok, družina doma bi rada oblekla kaj novega, takšnega, česar drugi nimajo. Doma so se kopičili razni katalogi, v katerih so družinski člani izbirali oblačila zase. Kmalu je bilo 3/4 vseh oblačil prinesenih iz tujine.

Obleka ne samo, da naredi človeka, ampak o njem tudi veliko pove. Nekdaj revni, v stare "cote" oblečeni ljudje, so hoteli pokazati okolici prav preko zunanega videza, kako so v tujini uspeli.

¹⁵ Miško Kranjec, Mladost v močvirju. Murska Sobota 1962, str.136.

¹⁶ Ustno poročilo informatorjev.

¹⁷ Rudolf Golouh, Pol stoletja spominov. Ljubljana 1966, str.382.

Komunikacijska sredstva

"Dan za dnem odhajajo naši ljudje iz našega močvirja, kadarkoli se kdo vzdigne, odpotuje celo do Amerike. Kasneje bodo potovali še dalje. In če bi bil svet še trikrat večji, celo desetkrat, zagotovo bi tudi tja potovali."¹⁸

Prvi sezonci so na pot odhajali z vlakom iz Sobote. Za vožnjo z vlakom drugače tako ni bilo priložnosti, niti potrebe, saj niso imeli kam potovati. Delavci, ki so delali na poljih, so na delo odhajali peš, če je bil kraj dela bolj oddaljen, pa tudi z vozovi, ki so jih vlekli konji. "Odhajajo. Kobile potegnejo voz. Zbrani, ženske in otroci gledamo za dolgo kolono, ki se raztegne po vasi, raztegnila se bo daleč na madžarske puste... In jeseni se bo jata sezoncev vračala ravno tako za kmečkimi vozovi, na katerih bodo vreče z zrnjem, z našim vsakdanjim kruhom."¹⁹

Že prvi sezonci so se v tujini podrobneje seznanili z avtomobili, ki so na domačih cestah bili redka pojava. Kasneje so avtomobile tudi sami kupovali in prihajali z njimi domov. Marsikdo je odšel spomladi na delo z vlakom in se vrnil jeseni z avtomobilom. Kot druge stvari, so tudi avtomobile kupovali stare, na raznih odpadkih, in to takšne, ki so komaj še bili v voznem stanju. Vendar je bil pomen velik in ugled lastnika je neprimerno zrastel. Razvila se je celo neke vrste tekma, kdo bo imel boljši in novejši avto. Bili so vedno boljši, močnejši, dražji in na koncu tudi novi.

Velika novost za sezonce so bila javna prevozna sredstva. Delavci, ki so bili na delu v Franciji, v bližini Pariza, so se že v 30. letih vozili z metrojem. Za preproste, velikih mest nevajene ljudi, je bila podzemeljska železnica nekaj povsem neverjetnega. So se pa na to prevozno sredstvo hitro navadili in ga precej uporabljali. Prekrižarili so celo podzemlje Pariza, nekateri so se

z metrojem vozili ob nedeljah k maši. Najlepše se je vsem zdelo to, da so se lahko z eno vozovnico po mili volji prevažali okrog. O metroju je bilo veliko pripovedovanja in dokazovanja domačim, ki so si vse skupaj težko predstavljali.²⁰ Za odhod na delo so uporabljali tudi druga javna prevozna sredstva (tramvaj, avtobus...). Zanimivo je, da so sezonci v veliki večini - ne glede na to, kje so bili na delu - upoštevali verska znamenja ob cestah. Običajno so se odkrili in pozdravili, če so bili peš, so zmolili kakšno molitev.²¹

Nekateri so se na sezonskem delu seznanili s smučanjem, obiskovali so tudi smučarske tekme. Prve smuči za otroke so prinesli iz tujine in nekaj časa so bile element prestižnega značaja.

V tujini so neizogibno naleteli na tuje časopise in literaturo. Zaradi neznanja jezika so vse skupaj kar preskočili. Toda po nekaj sezonah so znali že dovolj, da so lahko v časopisu prebrali vsaj najpomembnejše vesti. Časopise so kupovali občasno, v glavnem so si jih sposodili. Knjig v tujem jeziku sploh niso brali. V državi, kjer so delali, so poslušali radijske in kasneje gledali televizijske programe. V Franciji so med vojno poslušali predvsem poročila - čas nemškega napada. Z razmahom televizije je radio postal drugotnega pomena. Televizijo so imeli skupno, gledali so jo vsak dan. Radijski in televizijski sprejemniki so postali tisto tehnično blago, ki so ga iz tujine pripeljali največ.²²

Kulturnih elementov iz vsakdanjega življenja, s katerimi so se sezonci seznanili na svojem delu, je torej obilo. Ugotovimo lahko, da je to spoznavanje imelo pozitivno konotacijo. Je pa seveda bistveno vplivalo na tradicionalni način življenja prekmurskega prebivalstva, ki pa bi se tako ali tako moral spremeniti.

20 Ustno poročilo informatorjev.

21 Ustno poročilo informatorjev.

22 Ustno poročilo informatorjev.

18 Miško Kranjec, n.d., str.15.

19 Miško Kranjec, n.d., str.189.